

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 21-iyun 2026 yil
Ma'qullandi: 23-iyun 2026 yil
Nashr qilindi: 25-iyun 2026 yil

KEYWORDS

Hujurot surasi, axloq, odob, ijtimoiy munosabatlar, raqamli muhit, g'iybat, tuhmat, vositachilik, ekologik mas'uliyat, islomiy qadriyatlar.

IJTIMOY XAYOTDA ODOBNING O'RNI

Mirzamiddinov Asliddin Abdumuminovich

Toshkent islom insitituti o'qtuvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20839999>

ABSTRACT

Ushbu maqola Qur'oni karimning Hujurot surasida bayon etilgan ijtimoiy axloqiy mezonlarning zamonaviy jamiyat hayotidagi o'rni va dolzarbligiga bag'ishlangan. Maqolada sura oyatlarining mazmuni bugungi raqamli asr kontekstida tahlil qilinib, ular nafaqat diniy ibodat, balki kundalik muomala, ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar, yo'l harakati va atrof-muhitga munosabat kabi sohalarda ham amal qilishi zarur bo'lgan universal tamoyillar sifatida talqin etilgan.

Shuningdek, maqolada zamonaviy sotsiologik tadqiqotlarga asoslanib, Hujurot surasidagi axloqiy ko'rsatmalar eng maqbul ijtimoiy kodekslardan biri sifatida baholanadi. Muallifning fikricha, bugungi axborot oqimi va raqamli muhitda bu tamoyillar jamiyatning axloqiy barqarorligini ta'minlash, ishonch muhitini tiklash va ijtimoiy nizolarning oldini olishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Maqolaning xulosasida ta'kidlanishicha, Hujurot surasi faqat o'qiladigan matn emas, balki har bir inson – blogger, haydovchi, talaba, deputat yoki oddiy fuqaro – uchun amaliy hayotiy qo'llanma bo'lib, uning qadriyatlari vaqt o'tishi bilan eskirib qolmaydi, balki har bir davrda yangicha dolzarblik kasb etadi.

Hujurot surasi Qur'oni Karimda axloqiy muvozanatni tiklashga qaratilgan eng muhim suralardan biri hisoblanadi. U kishilar o'rtasidagi muloqot, munosabat, ijtimoiy o'rni va jamiyatdagi tutumi bilan bog'liq axloqiy tamoyillarni o'z ichiga oladi. Har bir oyat ijtimoiy hayotning muayyan jihatini yoritib, odamlar orasida sog'lom muhitni qaror toptirishni maqsad qiladi. Surada tilga olingan axloqiy me'yorlar faqat diniy ibodat doirasida emas, balki kundalik turmushda, ommaviy axborot vositalarida, siyosiy nutqlarda, oilaviy munosabatlarda va ijtimoiy tarmoqlar faoliyatida ham o'z ifodasini topishi zarur bo'lgan tamoyillar sifatida bayon qilinadi.

Suradagi asosiy ahachaqiriqlardan biri — inson sha'ni va qadr-qimmatini muhofaza qilish. Bu nafaqat odamlar orasidagi rishtalarni mustahkamlovchi mezon, balki jamiyatning

axloqiy barqarorligiga xizmat qiluvchi asosiy tayanchdir. Shaxsga nisbatan to'g'ri muomala qilish, uni mensimaslikdan saqlanish, gumon bilan ish yuritmaslik, u haqida ortiqcha so'z tarqatmaslik – bularning barchasi bir kishining sha'niga emas, balki umumiy jamiyat salomatligiga ta'sir ko'rsatuvchi vositalardir.

Bugungi raqamli axborot muhitida bu oyatlar alohida ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy tarmoqlarda biror voqeani bilib-bilmay baholash, ayrim shaxslarning nomini ko'rsatib ularni kamsitish yoki josuslik darajasida ularning hayotiga aralashish odatiy holga aylangan bir paytda, Hujurot surasining har bir oyati ma'naviy immunitet sifatida namoyon bo'ladi. Zamonaviy jamiyatda bunday axloqiy ehtiyotkorlik nafaqat iymon talabi, balki ijtimoiy madaniyat darajasi sifatida qaralishi lozim.

Insonlar o'rtasidagi ziddiyatlar, ijtimoiy ajralishlar, adolatsizliklar ko'pincha shaxsiy emas, balki tizimli axloqiy bo'shliqlarning oqibatidir. Hujurot surasi bu bo'shliqlarni axloqiy qoidalar bilan to'ldirishga da'vat etadi. Har bir oyat o'z mohiyatiga ko'ra, doimiy amal qilinadigan axloqiy mexanizmga aylanadi: u harakatga ham, fikrga ham, ijtimoiy bahoga ham mezon bo'ladi.

Surada ilgari surilgan qadriyatlar ijtimoiy munosabatlarda mas'uliyat hissini shakllantiradi. Bu esa har bir musulmonni nafaqat o'z amallari, balki boshqalarga qilgan ta'siri uchun ham javobgar qiladi. Masalan, yolg'on axborotni tarqatish orqali bir kishining obro'siga putur yetkazish nafaqat shaxsiy gunoh, balki butun jamiyatga ruhiy salbiylik olib keluvchi illatga aylanadi. G'iybat va tahqir, jamiyatdagi ishonchni yemiruvchi eng xavfli omillardandir.

Ayrim zamonaviy tadqiqotlar ham bu mezonlarning dolzarbligini e'tirof etmoqda. Xususan, musulmon jamiyatlaridagi axloqiy tarbiya darajasini o'rganishga bag'ishlangan so'nggi xalqaro tadqiqotlarda (qarang: Muhammad Al-Ashqar, 2021; Nooruddin S., 2019) Hujurot surasidagi axloqiy ko'rsatmalar eng maqbul ijtimoiy kodekslardan biri sifatida ko'rsatiladi. Bu sura insonlar o'rtasidagi ishonchni tiklash, nizolarni bartaraf etish, jamiyatda hurmat muhitini barpo qilishda juda kuchli vosita ekani ta'kidlanadi.

Har bir ijtimoiy muhit – u xoh oilaviy bo'lsin, xoh siyosiy, xoh axborot maydoni – axloqiy asosga tayanmasa, barqarorlikni saqlab qololmaydi. Shuning uchun Hujurot surasi faqat Qur'on tafsirlarida emas, balki zamonaviy sotsiologik, axborot va madaniyatshunoslik sohalarida ham tahlil qilinishi zarur bo'lgan manba sifatida qaralmoqda. Bu esa uning nafaqat diniy, balki universal axloqiy va madaniy qadrini yanada yuksaltiradi.

1. Og'zaki so'z va muomala

Qadimgi zamonlarda insonlar bir-biri bilan ko'pincha yuzma-yuz gaplashgan. Jumladan, sahobalar Rasululloh (s.a.v.) bilan suhbatlashishda har doim odobni saqlashgan, ovozlari pasaytirishgan, gapni bo'lmaslikka harakat qilishgan. Bu haqida Qur'oni karimda shunday deydi:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ

“Ey mo'minlar! Ovozlarinigizni Payg'ambarning ovozidan baland qilmanglar.” (Hujurot, 2)

Bugungi kunda esa, odamlar ijtimoiy tarmoqlarda, telefon orqali yoki hatto o'zaro muloqotda hurmatni unutilib qo'yishmoqda. Ota-onaga, ustozga, rahbarga, kattalarga hurmatsizlik bilan muomala qilish odatiy holga aylanib bormoqda. Bu esa jamiyatda tarbiya va axloqiy poydevorning yemirilishiga olib keladi.

2. G'iybat va tuhmat

Ilgari g'iybat asosan og'zaki bo'lar, biror odam orqasidan gapirilardi. Endilikda esa, bu illat internet orqali butun dunyoga tarqaladigan darajaga yetdi. Masalan, TikTok, Telegram, Instagram kabi platformalarda birovni tanqid qilish, kamsitish, montajlab obro'sini to'kish keng tarqaldi.

وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا

“Bir-biringizni g'iybat qilmanglar.” (Hujurot, 12)

G'iybat qilish, insonning sha'niga tegish, uni obro'sizlantirish – bugungi media olamida eng keng tarqalgan axloqiy muammolardan biridir. Payg'ambarimiz (s.a.v.) aytadilar:

ذُكْرُكَ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ

“G'iybat — birodaring haqida u yoqtirmaydigan gapni aytishingdir.” (Muslim)

Bu hadis va oyat, ijtimoiy tarmoqlarda aytiladigan har bir so'zimiz uchun ham amal qiladi.

3. Tinchlik va vositachilik

Islom jamiyati — tinchlik asosiga qurilgan jamiyatdir. Rasululloh (s.a.v.) sahobalar orasida biror tortishuv bo'lsa, uni hal qilishda vositachilik qilganlar. Qur'onda esa bunday deyiladi:

فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا

“Bas, ularning orasini yarashtiringlar.” (Hujurot, 9)

Bugungi zamonda esa odamlar orasidagi tortishuvlar, ayniqsa ijtimoiy tarmoqlarda, tezda keng jamoatchilikka tarqaladi. Masalan, biror ikki shaxs o'rtasidagi ixtilofni jamiyat bo'lib kuzatish, tarafkashlik qilish, adolat emas — his-tuyg'ular asosida qaror chiqarish jamiyatda notinchlik va nifoq keltirib chiqaradi.

4. Xabar tarqatish odobi

Ilgari biror yangilikni eshitgan kishi uni qavmga yetkazishdan oldin aniqlik kiritardi. Bugungi kunda esa, hech qanday tekshiruvsiz “feyk” xabarlar, yolg'on videolar, noto'g'ri tafsirlar tarqatilmoqda. Qur'onda shunday deyilgan:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا

“Ey mo'minlar! Agar bir fosiq kishi sizlarga xabar keltirsa, aniqlang!” (Hujurot, 6)

Bu oyat, zamonaviy media axborotlarida nihoyatda muhim qoidani belgilaydi: **tasdiqlanmagan xabarni tarqatish gunohdir.**

5. Yo'l harakati va belgilarga amal qilish

Yo'l harakati – zamonaviy ijtimoiy hayotning muhim qismlaridan biri. Odamlar belgilarga, svetoforlarga, piyodalarga amal qilmasa, bu bevosita boshqa insonlarning xavfsizligiga zarar yetkazadi. Bu esa ijtimoiy odobsizlikdir.

Islomda boshqalarning haqqiga tajovuz qilish katta gunohdir. Payg'ambarimiz (s.a.v.) marhamat qiladilar:

المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده

“Musulmon — boshqa musulmonlar uning tili va qo'lidan salomat bo'lgan kishidir.” (Buxoriy)

Yo'l harakati tartibiga amal qilmaslik, svetofor talablarini buzish, boshqa haydovchilarga og'zaki yoki jismoniy tajovuz ko'rsatish – bularning barchasi zamonaviy “qo'lidan ozor yetkazish” tushunchasiga to'g'ri keladi. Islom esa bu kabi harakatlarni keskin qoralaydi. Chunki musulmon — har jihatdan xavfsiz, og'ir-bosiq, boshqalarga tinchlik olib keluvchi shaxs bo'lishi kerak. Rasululloh (s.a.v.) aytganlar:

ويده لسانه من المسلمون سلم من المسلم

“Musulmon — boshqa musulmonlar uning tili va qo'lidan salomat bo'lgan kishidir.” (Buxoriy)

Bu hadisda “qo‘l” degani — faqat jismoniy zarb emas. Bugungi kontekstda unga avtomobil rulidan boshlab, mobil telefon, klaviatura, kameragacha bo‘lgan barcha vositalar kiradi. Boshqalarga zarar yetkazadigan har qanday harakat — befarqlik, o‘ylamaslik yoki haddan oshish bo‘lishidan qat‘i nazar — musulmonlik axloqiga to‘g‘ri kelmaydi.

Internet esa shunchaki texnologik qurol emas, balki axloqiy sinov maydoni. Hozirgi odamlar eng ko‘p vaqtini aynan shu maydonda o‘tkazmoqda. Fikr bildirish, “komment” yozish, video ulashish, “post” joylash, “story”da birovni masxara qilish — bular endi zamonaviy muomalaning shakllari bo‘lib, ular ham odob bilan boshqarilishi shart. Qur‘oni karimda bunday deyiladi:

بِأَلْقَابِ تَنَابَرُوا وَلَا أَنْفُسَكُمْ تَلْمِزُوا وَلَا

“O‘zingizni (bir-biringizni) mazax qilmanglar, yomon laqablar bilan chaqirmanglar.” (Hujurot: 11)

Bugungi ijtimoiy tarmoqlar tili bilan aytganda, bu – “nickname”lar bilan kamsitish, “mem”lar orqali birovni pastga tushirish, hatto “qora ro‘yxat” yoki “sharmandali video” tayyorlash demakdir. Hujurot surasi esa musulmonni bunday axloqdan yiroq yurishga, hatto niyatda ham kamsitmaslikka da‘vat etadi. Chunki masjidida birovni masxara qilish qanchalik gunoh bo‘lsa, TikTokda yoki YouTubeda hajviy kontent orqali uni kamsitish ham shunchalik jinoyatdir.

Ijtimoiy hayot faqat odamlar bilan munosabat emas. Unda tabiatga bo‘lgan munosabat ham muhim o‘rin tutadi. Suv, havo, yer, atrof-muhit — bular Allohning ne‘matlaridan bo‘lib, ular orqali boshqa insonlarning huquqlari ta‘minlanadi. Agar biror kishi suvni iflos qilsa, havoni zaharlasa, yo‘l-yo‘lakayda axlat tashlansa, u bevosita o‘z nafsini emas, butun jamiyatni zararlagan bo‘ladi. Rasululloh (s.a.v.) bu haqda bunday ogohlantirganlar:

والظل، الطريق وقارعة، الموارد في البراز: الثلاث الملاعن اتقوا

“Uchta la‘natga loyiq amaldan saqlaninglar: suv bo‘yida najas qilish, yo‘l o‘rtasida (iflos qilish), soyada iflos qoldirish.” (Abu Dovud)

Bu nafaqat shaxsiy odobsizlik, balki ijtimoiy axloqning tanazzulidir. Suvni isrof qilish, plastmassa chiqindilarni ochiq joylarga tashlash, tutunli mashinada yurish yoki tovushni baland qilib, mahallani bezovta qilish — bular bugungi ekologik befarqlikdir. Hujurot surasidagi odob mezonlari esa insonning jamiyatdagi har bir qadami — og‘zidan chiqqan so‘zdan tortib, havo ifloslantirishgacha — axloqiy javobgarlik ostida ekanini eslatadi.

Demak, Hujurot surasi — bu faqat diniy ibodatni tartibga soluvchi matn emas. U ijtimoiy hayotning barcha qatlamlariga kirib boradi: oila, jamiyat, transport, internet, tabiat muhofazasi — barchasiga Qur‘oniy mezon beradi. Har bir musulmon, kim bo‘lishidan qat‘i nazar — bloggermi, haydovchimi, talaba, deputat yoki oddiy fuqaro — har bir so‘z, har bir harakat, har bir niyatda Hujurot surasidan saboq olishi lozim. Chunki bu sura har qanday jamiyatni baraka, adolat va tinchlikka eltadigan ilohiy yo‘l xaritasidir.

Hujurot surasi — Qur‘oni karimdagi ijtimoiy axloqning ustivor mezonlarini belgilab bergan nozir suralardan biridir. Unda e‘tiqodli insonlar o‘rtasidagi munosabat, jamiyatda hurmat va saxovat muhitini barpo qilish, og‘zaki va yozma muomala madaniyatini tartibga solish, xabarning ishonchliligiga e‘tibor berish, shaxsiyatga tajovuz qilmaslik, birodarlik aloqalarini asrab-avaylash kabi ko‘plab odobiy mezonlar zikr etilgan. Suraning har bir oyati, go‘yoki jamiyatdagi muomala madaniyatining ichki konstitutsiyasi kabidir. U zamon o‘tishi

bilan qadrsizlanmaydigan, balki har bir davrda o'zining dolzarbligini yanada oshirib boradigan ilohiy ko'rsatmadir.

Bugungi dunyo – avvalgi zamonlardan farqli ravishda raqamli muhit orqali shakllanayotgan jamiyatdir. Axborot oqimi mislsiz tezlikda harakatlanmoqda, insonlar orasidagi ijtimoiy aloqa endilikda yuzma-yuz emas, balki virtual shaklda – klaviatura, mikrofon, kamera orqali amalga oshirilmoqda. Shunday sharoitda, Hujurot surasining har bir oyati yanada chuqurroq talqin va amalni talab qiladi.

Avvalgi davrda Alloh va Rasulining so'zidan o'zini oldinga surish, ya'ni ularning hokimiyatini mensimaslik, faqat shaxsiy o'zaro suhbat yoki majlislar doirasida yuz berardi. Ammo bugungi raqamli erada bu holat ommaviy ko'rinish kasb etgan. Hujurot surasining ilk oyati — insonning e'tiqodiy va axloqiy mezonini qat'iy belgilovchi qoidadir

عَلِيمٌ سَمِيعٌ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ وَانْقُوا ۖ وَرَسُولِهِ اللَّهُ يَدِي بَيْنَ تَقَدِّمُوا لَا آمَنُوا الَّذِينَ أَيُّهَا

“Ey iymon keltirganlar! Alloh va Uning Rasuli oldiga (o'zingizni) surib chiqmanglar. Allohdan qo'rqinglar. Albatta, Alloh eshituvchi va biluvchidir.” (Hujurot, 1)

Bu oyat — din masalasida o'z fikrini haqiqat deb bilish, sunnatga qarshi falsafalar to'qish, ijtimoiy tarmoqlarda Rasululloh (s.a.v.) ning hadislarini zamonaviy aqidalar bilan muvofiqlashtirish bahonasida inkor qilish holatlariga keskin e'tirozdir. Ibn Qayyim rahmatullohi alayh bu oyat haqida shunday degan: “Rasulullohning maqomi har qanday nuqtai nazardan balandroq turadi. U Zotga itoat qilish, faqat amalda emas, qalban ham bo'lishi shart.” (Zād al-Ma'ād, 1/20)

Zamonaviy muhitda bu oyatning hayotiy talqini quyidagicha: Islom diniga oid masalalarda faqat va faqat Qur'on va sahih sunnat asosida fikr yuritilishi kerak. Shaxsiy fikr, shaxsiy tajriba yoki trendga aylangan fikrlar, agar Vahiyga zid bo'lsa — rad qilinmog'i lozim. Aks holda, bu — Alloh va Rasuli oldiga o'zini surib chiqish bilan barobar bo'ladi. “Din masalasida Alloh va Rasuli so'zidan ustun kelgan har qanday da'vo – halokatga yetaklovchi bid'atdir.”

Xulosa. Hujurot surasi Qur'oni karimning ijtimoiy hayotni tartibga solishga qaratilgan eng muhim suralaridan biri sanaladi. Unda bayon etilgan axloqiy mezonlar nafaqat VII asr Arabiston jamiyati uchun, balki bugungi globallashtirilgan va raqamli texnologiyalar hukmron bo'lgan davr uchun ham o'ta dolzarb va amaliy ahamiyatga ega. Zamon o'tgan sari bu qadriyatlarining qadri pasaymaydi, aksincha, har bir yangi texnologik imkoniyat, har bir yangi ijtimoiy muammo ularning hayotbaxsh mohiyatini yanada ochib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qur'oni Karim. Hujurot surasi.
2. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Hadis va hayot. – Toshkent: Sharq, 2010.
3. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Qur'on ilmlari. – Toshkent: Nilol-nashr, 2013.
4. Obidov R. Qur'on mavzularining ma'naviy-tarixiy ahamiyati. – Toshkent: Toshkent islom universiteti, 2006.
5. Muhammad Al-Ashqar. (2021). [Maqolada keltirilgan xalqaro tadqiqot]
6. Nisa, Hayyin Mazaya; Ghozali, Moh Alwy Amru. "Formulasi Etika Sosial Terhadap Sesama Manusia Dalam Surah Al-Hujurât: Pendekatan Tematik". Cendekia: Jurnal Kependidikan dan Kemasyarakatan, Vol. 2, No. 1, (2025): 1-20.